

Verslag van een openbaar verhoor

De parlementaire enquêtecommissie Fraudebeleid en Dienstverlening heeft op 14 september 2023 **mevrouw Karabulut** als getuige gehoord.

Voorzitter: Belhaj

Griffier: Abma-Mom

Aanwezige leden van de commissie: Aartsen, Azarkan, Belhaj, Maatoug, Van Nispen, Van Raan, Sylvana Simons en Slootweg.

Aanvang 10.15 uur.

De **voorzitter**:

Welkom bij de openbare verhoren van de parlementaire enquêtecommissie Fraudebeleid en Dienstverlening. Vandaag is het de zevende dag in de tweede week van in totaal vijf verhoorweken. Op deze dag zal de commissie twee getuigen verhoren over het onderwerp fraudebeleid en de sociale zekerheid.

Ik verzoek de griffier om de eerste getuige van vandaag, mevrouw Karabulut, naar binnen te begeleiden.

(Mevrouw Karabulut wordt binnengeleid door de griffier.)

De **voorzitter**:

Welkom, mevrouw Karabulut. U wordt vandaag gehoord als getuige. Dit verhoor vindt plaats onder ede. U heeft ervoor gekozen de belofte af te leggen. Ik verzoek u met de belofte te bevestigen dat u de gehele waarheid en niets dan de waarheid zal zeggen.

(In handen van de voorzitter legt de mevrouw Karabulut de belofte af.)

De **voorzitter**:

Dan staat u nu onder ede en mag u plaatsnemen.

Nogmaals goedemorgen, mevrouw Karabulut. Ditmaal heet ik u van harte welkom namens de hele enquêtecommissie Fraudebeleid en Dienstverlening.

Ik vraag u om tijdens het verhoor uw microfoon aan te laten. Het verhoor zal worden afgenomen door de leden Van Raan en Slootweg. Voordat we gaan beginnen: is alles duidelijk wat ik zojuist heb verteld?

Mevrouw **Karabulut**:
Helemaal.

De **voorzitter**:
Oké, dan stel ik voor dat we gaan beginnen. Ik geef het woord aan de heer Van Raan.

De heer **Van Raan**:
Goedemorgen, mevrouw Karabulut. U was Kamerlid voor de SP van 2006 tot 2021. U heeft de kabinetten-Balkenende III tot en met Rutte III meegemaakt. U heeft zich in die periode met veel onderwerpen beziggehouden, waaronder sociale zaken. In dit verhoor wil de commissie het met u hebben over de Kamerbehandeling van de invoering van de fraudewet en de aanpassing van de fraudewet, die in de periode 2012-2016 plaatsvond.

Zoals gezegd, u was van 2006 tot 2021 Kamerlid voor de SP. Voor een groot deel van deze periode was u woordvoerder sociale zaken en werkgelegenheid. Wanneer werd u woordvoerder op dit terrein?

Mevrouw **Karabulut**:
Direct toen ik begon in de Kamer, in 2006.

De heer **Van Raan**:
Voor welke dossiers was u verantwoordelijk?

Mevrouw **Karabulut**:
Ik was verantwoordelijk voor de bijstand en daarmee samenhangende wetten.

De heer **Van Raan**:
Hoe ziet het werk als woordvoerder sociale zaken eruit?

Mevrouw **Karabulut**:
Dat is eigenlijk ook een algemene vraag, hè: hoe ziet het werk van een Kamerlid eruit? Om daar maar mee te beginnen: ongeacht het onderwerp – u zei het al: ik ben woordvoerder geweest op verschillende terreinen – is het

ontzettend belangrijk om je als Kamerlid te verdiepen in de onderwerpen, want je moet beoordelen en controleren of dat wat door de regering gepresenteerd wordt, ook goed is. Dat betekent gewoon heel veel studie. Daarnaast is het heel belangrijk dat je dat als Kamerlid natuurlijk ook toetst, dat je ook je oor te luisteren legt in de samenleving. Dat was voor mij enorm belangrijk om twee redenen: om het te toetsen, maar ook om de energie te krijgen om de vele en lange uren werk in de Kamer te verzetten.

De heer **Van Raan**:

Wat bedoelt u met "energie krijgen"? Wat betekent dat?

Mevrouw **Karabulut**:

Nou ja, je doet het ergens voor. Op het moment dat ik in 2006 Kamerlid werd, was voor mij ook het onderwerp armoedebestrijding ontzettend belangrijk. Niet omdat dat uit de lucht kwam vallen, maar omdat ik contact had met heel veel mensen die kampten met allerlei problemen. Dan is het heel mooi als je kunt samenwerken met die mensen om bijvoorbeeld tot goed beleid te komen of om beleid te kunnen beoordelen. Daar krijg ik energie van. Daar kreeg ik energie van en daar krijg ik eigenlijk nog steeds energie van. Je doet het ergens voor in de publieke zaak, zeker als volksvertegenwoordiger.

De heer **Van Raan**:

Helder. Misschien kunnen we die algemene vraag nog iets specifieker maken door hem toe te spitsen op hoe u zich op relevante dossiers voorbereidde.

Mevrouw **Karabulut**:

Kamerstukken lezen natuurlijk en alles wat daarmee samenhangt, mij laten informeren door organisaties die zich met die onderwerpen bezighouden. Op sociale zaken zijn dat veelal werkgevers, werknemers, georganiseerde groepen. Je hebt zoiets – je had in elk geval zoiets – als een Bijstandsbond. Daarmee spreken, publicaties lezen, vragen stellen, onderzoeken lezen, dus op heel veel verschillende manieren dingen bestuderen, gesprekken voeren en informatie ophalen, om dat vervolgens weer te toetsen.

De heer **Van Raan**:

Helder. De commissie wil het graag met u hebben over het wetsvoorstel Aanscherping handhaving en sanctiebeleid SZW-wetgeving, kortweg de fraudewet. Het wetsvoorstel wordt op 20 maart 2012 naar de Kamer gestuurd en bevat maatregelen om fraude met uitkeringen harder aan te pakken. Het wetsvoorstel stelde onder meer voor dat bij fraude met een

uitkering alles terugbetaald zou worden en dat fraudeurs daarbovenop een boete van 100% zouden krijgen. Hoe keken u en uw fractie aan tegen dit wetsvoorstel toen u het voor eerst onder ogen kreeg?

Mevrouw **Karabulut**:

Het was een hard wetsvoorstel. Dat was, geloof ik, ook helemaal de bedoeling. Daar was de wetgever ook overduidelijk over. U moet het zo zien dat er in de jaren daarvoor vanwege signalen van fraude, vanwege een politieke behoefte, al een aantal aanscherpingen van het fraude- en handhavingsbeleid waren geweest. Dit kwam daarbovenop, in een context dat ook een aantal wetten en regels op het gebied van bijstand en re-integratie verder aangescherpt zouden worden en er ...

De heer **Van Raan**:

Sorry dat ik u onderbreek. Wat bedoelt u met "politieke behoefte"? Leefde die bij u?

Mevrouw **Karabulut**:

Nou ja, er waren natuurlijk een aantal partijen in de Kamer met volksvertegenwoordigers die zich heel erg profileerden op het onderwerp fraudebestrijding.

De heer **Van Raan**:

Gold dat ook voor de SP en gold dat ook voor u?

Mevrouw **Karabulut**:

Niet per se. Voor de hele Kamer, ook voor de SP, gold dat niemand fraude goedkeurde en dat men vond dat misbruik moet worden bestreden. Maar daarbij moet altijd de rechtszekerheid van mensen gewaarborgd worden. De schuldigen moeten natuurlijk worden aangepakt en niet de onschuldige mensen.

De heer **Van Raan**:

Nog even terug naar die vraag hoe u daartegen aankeek. Was u verrast?

Mevrouw **Karabulut**:

Ja, ik schrok van die wet.

De heer **Van Raan**:

U schrok, oké.

Mevrouw **Karabulut**:

Ja, ik schrok van die wet.

De heer **Van Raan**:

Welke cijfers had op dat moment over fraude met uitkeringen? U verdiepte zich in dit dossier, zei u. U sprak met alles en iedereen. Welke cijfers kwam u tegen op uw zoektocht?

Mevrouw **Karabulut**:

Overall – en dat staat ook in de stukken – waren er in die tijd zo'n 6,5 miljoen uitkeringen. Op die 6,5 miljoen was er 1% fraude geconstateerd, dus dat betekent dat 99% van de uitkeringsgerechtigden niet fraudeerde. Althans, dat gaat om de geconstateerde fraude. Ook de nalevingscijfers – want je hebt allerlei verplichtingen; als je een uitkering ontvangt, moet je allerlei inlichtingen geven aan de overheid, aan de gemeente, aan het UWV, waar je uitkering ook loopt – waren heel hoog. Ik meen tussen de 90% en 96%. Dus overall, kijkend naar de cijfers dacht ik wel: goh, oké, dit is het. Er stond een bedrag van, geloof ik, 500 miljoen open dat nog ingevorderd moest worden, dus ik dacht natuurlijk wel: hoe zit dat? Maar rechtvaardigt dat een hele harde wet waarbij je in één keer de boetes tien keer zo hoog maakt en daar ...

De heer **Van Raan**:

Daar gaan we het nog over hebben.

Mevrouw **Karabulut**:

Ja, exact.

De heer **Van Raan**:

Even terug naar die cijfers. U begon met te zeggen: ik had een cijfer dat 99% ...

Mevrouw **Karabulut**:

Dat stond in de memorie van toelichting van de wet.

De heer **Van Raan**:

Ja, en dat 1% dus eigenlijk ...

Mevrouw **Karabulut**:

Ja. Dat werd ook niet ontkend in de debatten.

De heer **Van Raan**:

Had u ook cijfers over de vraag of strenger straffen zou leiden tot betere fraudebestrijding of een betere naleving?

Mevrouw **Karabulut**:

Ja. Eén belangrijke motivatie, onderbouwing, argument, voor het kabinet om deze wet bij de Kamer in te dienen, was natuurlijk de presumptie, de gedachte, dat strenger straffen zou leiden tot een hogere pakkans, dat het zou helpen de fraude te bestrijden. Ik heb dat bewijs nergens gevonden.

De heer **Van Raan**:

U heeft het niet gevonden. Op 23 april 2012 viel het kabinet-Rutte I. De fraudewet werd vervolgens niet controversieel verklaard in de procedurevergadering van 29 mei, wat betekende dat de behandeling doorging met het demissionaire kabinet. Weet u nog waarom de Tweede Kamer dit voorstel niet controversieel heeft verklaard?

Mevrouw **Karabulut**:

Ja, omdat er een meerderheid was die zich had gecommitteerd aan een bezuiniging. Dat werd het Kunduzakkoord, of het lenteakkoord al naargelang je wil. Toen het kabinet viel, lag er een bezuinigingsopgave. Die moest toch door de Kamer geloodst worden. Toen heeft men met een aantal oppositiepartijen een akkoord gesloten. In dat akkoord zat ook de besparing van 180 miljoen die deze fraudewet moest opleveren.

De heer **Van Raan**:

Kunt u misschien nog uitleggen welke partijen dat waren, hoe dat precies zat?

Mevrouw **Karabulut**:

GroenLinks, D66, ChristenUnie en volgens mij werd het uiteindelijk ook gesteund door de SGP.

De heer **Van Raan**:

Ja, die kwamen dus met de voormalige kabinetspartijen overeen: dit moet behandeld worden, dit moet doorgaan.

Mevrouw **Karabulut**:

"Dit moet behandeld worden en is dus niet controversieel." Ja.

De heer **Van Raan**:

Helder. In juni vond ook de behandeling van de fraudewet plaats. Hoe heeft u zich voorbereid op die wetsbehandeling? U gaf het al een beetje aan aan het begin van de vragen.

Mevrouw **Karabulut**:

De stukken ontzettend goed lezen, natuurlijk, en alle argumenten. Zo gaat dat in de Kamer, of je nou een debat hebt of een wet behandelt. Je bestudeert de argumenten en kijkt ook naar de feiten. Dat heb ik gedaan. Twee. In die tijd – ik noemde het al even – had ik contact met heel veel groepen in de samenleving. Ik kwam ook veel bij mensen langs. Ik ging steden af. Ik had contact met vakbonden. Op die manier liet ik mij informeren. En er waren natuurlijk een aantal rapporten.

De heer **Van Raan**:

Ja, dus eigenlijk de gebruikelijke voorbereiding die u ...

Mevrouw **Karabulut**:

Eigenlijk de gebruikelijke voorbereiding, en natuurlijk het inzicht dat ik de jaren daarvoor had opgedaan.

De heer **Van Raan**:

Tijdens de behandeling van de fraudewet op 27 juni 2012 gaan u en enkele andere woordvoerders, onder anderen Sterk van het CDA, Azmani van de VVD en Hamer van de PvdA, kort in op betere informatie-uitwisseling om de pakkans te vergroten. U pleitte in uw bijdrage bij het wetsvoorstel voor de fraudewet voor meer gegevensuitwisseling om die pakkans te vergroten. Waarom vond u dat van belang?

Mevrouw **Karabulut**:

Er werd gezocht naar een goede, slimme manier om de pakkans te vergroten en gericht de fraudeurs te kunnen opsporen. Een van de ideeën, gedachten, ook gesteund door allerlei uitvoeringsorganisaties, was: als we de gegevens beter uitwisselen, uiteraard wel met waarborgen van privacy, kunnen we veel gericht gaan handhaven. Dat was de gedachte daarachter.

De heer **Van Raan**:

Helder. Kunt u nog iets meer vertellen over die discussie over de noodzaak, bijvoorbeeld om dat wel binnen een wettelijk kader te doen?

Mevrouw **Karabulut**:

Daar is in dat debat, bij de behandeling van dit wetsvoorstel, niet heel uitgebreid op ingegaan, maar ik kan mij herinneren dat daar in allerhande debatten in de Tweede Kamer, in commissievergaderingen, regelmatig over gesproken werd en dat er behoefte was van de uitvoeringsinstanties om veel meer met elkaar te kunnen uitwisselen, zodat je gericht, op basis van signalen, kunt opsporen.

De heer **Van Raan**:

Dan wil ik daar iets meer over vragen. U zegt: in dit debat ging het daar eigenlijk niet over.

Mevrouw **Karabulut**:

Nauwelijks.

De heer **Van Raan**:

Nauwelijks. Heeft u daar een verklaring voor?

Mevrouw **Karabulut**:

Omdat dat niet centraal stond in dit debat. Hier ging het om de maatregelen die in deze wet werden aangekondigd. Het kabinet had een reeks van maatregelen en één onderdeel daarvan was gegevensuitwisseling op een slimme manier. Dat werd op een ander moment, op andere plekken, besproken. Hier stonden de boetemaatregelen in dit wetsvoorstel centraal.

De heer **Van Raan**:

Ah, oké, dus u zei, als ik het goed begrijp ...

Mevrouw **Karabulut**:

Voor zover ik mij dat kan herinneren.

De heer **Van Raan**:

Maar u pleitte in die bijdrage wel voor die gegevensuitwisseling.

Mevrouw **Karabulut**:

Ja, dat heeft te maken met de eerdere debatten en de eerdere inzichten die we hadden opgedaan. Die heb ik niet per se allemaal helemaal scherp, maar dat kwam dus echt vanuit de uitvoeringspraktijk. Wat daarbij ook meespeelde, was dat er allerlei instrumenten en mensen werden ingezet – heel veel, er ging heel veel capaciteit naar de handhaving – in de jaren daarvoor. Mensen werden bijvoorbeeld ook thuis bezocht. Dat ging niet altijd

goed. Er werd gezocht naar alternatieve manieren om gericht fraude te kunnen opsporen. Dat was de discussie daaronder.

De heer **Van Raan**:

Ja, nogmaals, ik begrijp helemaal dat dat een onderwerp was, maar toch, een essentieel onderdeel van gegevens delen en uitwisselen is precies dat. Dat heeft ook te maken met persoonsgegevens. Die rechtsbescherming is toch een intrinsiek ...

Mevrouw **Karabulut**:

Ja, ja, zeker. Maar daar stond natuurlijk niet een wetsvoorstel ter discussie waar op die aspecten getoetst werd. Dat is zeker een belangrijk aspect en daar moet je op letten; althans, als je zoiets doet, moeten de persoonsgegevens beschermd worden. Maar dat stond niet centraal in die wetsbehandeling.

De heer **Van Raan**:

Helder, dank u wel. Ik geef het woord aan mijn collega.

De heer **Slootweg**:

Tegelijk met het wetsvoorstel ontving de Kamer van het kabinet adviezen van diverse organisaties, zoals de Afdeling advisering van de Raad van State, de Raad voor de rechtspraak, het UWV, de Sociale Verzekeringsbank, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, Divosa, een organisatie die gemeenten ondersteunt, en de Inspectie SZW. Weet u nog wat de strekking van de adviezen van deze externe partijen was?

Mevrouw **Karabulut**:

Nou, de Raad van State was vernietigend. Die was van mening dat er op een heel aantal cruciale onderdelen van de wet onvoldoende onderbouwing was en die was van mening, in hun eigen bewoordingen, dat de wet niet naar de Kamer kon op deze wijze. De uitvoeringsorganisaties en ook gemeenten waren uitermate kritisch. Ik meen me te herinneren dat de Raad voor de rechtspraak een punt maakte van het aspect van de causaliteit tussen harder straffen en pakkans. Eigenlijk hadden ze een aantal andere onderzoeken waaruit wellicht het tegenovergestelde bleek. Er was eigenlijk heel veel weerstand en heel veel kritiek.

De heer **Slootweg**:

In hoeverre kreeg u naast deze adviezen nog andere adviezen op het wetsvoorstel?

Mevrouw **Karabulut**:

Omdat ik woordvoerder bijstand was, druppelden bij mij ook allerhande klachten binnen van mensen die zich onheus bejegend voelden of wiens uitkering tijdelijk was stopgezet. Op die manier kreeg ik ook signalen binnen. De vakbonden waren in die tijd volgens mij ook al heel erg kritisch, en de Bijstandsbond en dergelijke organisaties. Niemand kon echt goed begrijpen waarom deze stappen in een keer gezet moesten worden, met mogelijk grote consequenties. De grootste zorg zat 'm erin dat de rechtszekerheid onvoldoende geborgd zou zijn en natuurlijk in de grote stappen die men wilde nemen met dit wetsvoorstel bij het verhogen van de boetes en aanverwante maatregelen.

De heer **Slootweg**:

U gaf net aan dat u, toen u het wetsvoorstel zag, het al een hard wetsvoorstel vond. Hebben deze adviezen uw standpunt nog beïnvloed?

Mevrouw **Karabulut**:

Ja, daar heb ik ook naar gekeken, natuurlijk. Mijn standpunt werd eigenlijk bevestigd en dat verontrustte mij nog meer. Ik bedoel, "hard" was ook de formulering die het kabinet gebruikte. Hard vond ik het ook toen ik het las. En in combinatie met de adviezen en de signalen dacht ik: dit kan niet goed gaan.

De heer **Slootweg**:

Heeft u naast dat u die adviezen op papier heeft gekregen, ook contact gehad met de mensen die die signalen vanuit de samenleving hebben gegeven, of met deze instituten?

Mevrouw **Karabulut**:

Ja. Ik kan me dat niet allemaal meer precies herinneren, maar ik had regelmatig contact met gemeentes bijvoorbeeld. Ik had regelmatig contact met wethouders, die natuurlijk met bestaande wet- en regelgeving te maken hadden. Ik had contact met georganiseerde groepen binnen de vakbond, de bijstand. Ja, daar had ik wel contact mee.

De heer **Slootweg**:

Toen u dit zo zag, deze adviezen las en van deze mensen de signalen had, had u een idee wat de gevolgen voor mensen zouden zijn als deze fraudewet zou worden ingevoerd?

Mevrouw **Karabulut**:

Mijn grootste zorg zat 'm erin dat je iets regelt in de wet met hele harde boetes, terwijl de omschrijving van wat "fraude" is discutabel is. Het ging om een schending van de inlichtingenverplichting en verwijtbaarheid versus niet-verwijtbaarheid. Alleen, vanuit de uitkeringspraktijk, van de mensen en de gemeenten kwamen toen al, in die jaren, signalen binnen dat het soms misging bij de beoordeling daarvan, namelijk dat mensen ongewild fouten maakten, mogelijk al dan niet in strijd met de inlichtingenplicht, en werden gekort op hun uitkering en daardoor in de schulden geraakten, bijvoorbeeld. Nou ja, dat zou er met deze harde wet niet minder op worden.

De heer **Slootweg**:

Dat was eigenlijk nog voordat de wet werd ingevoerd.

Mevrouw **Karabulut**:

Ja, dat was al gaande, dat was al gaande.

De heer **Slootweg**:

Wat was het heetste hangijzer tijdens de wetsbehandeling?

Mevrouw **Karabulut**:

Er waren een aantal punten, zoals het buiten werking stellen van de beslagvrije voet. De beslagvrije voet is het absolute bestaansminimum in ons land. Dat wilde men buiten werking stellen wanneer er werd gefraudeerd. De hoogte van de boetes was fors. Ik zei het al: van 10% naar 100% en dan ook nog eens een keer dezelfde boete. De rechtszekerheid, de rechtsbescherming van mensen was een heel groot punt. Er was veel discussie over wat wel of niet verwijtbaar is.

Ik kan me nog herinneren dat ik gedurende de wetsbehandeling voortdurend kwam met een aantal voorbeelden die ik voorlegde. Daar kreeg ik ook niet echt duidelijk antwoord op. De geruststelling was er wel: we hebben de Algemene wet bestuursrecht, daar zijn een aantal beginselen waaraan getoetst moet worden; op het moment dat het niet-verwijtbaar is, kan de boete omlaag gebracht worden. Maar tegelijkertijd stond in de wet dat in het bestuursrecht en met dit stelsel dat geïntroduceerd zou worden, mensen schuldig waren tot zij het tegendeel hadden bewezen. Dat herkende ik wel in een aantal voorbeelden vanuit de bestaande praktijk. Daar zat voor mij echt de grootste zorg: dat mensen tot fraudeur bestempeld worden terwijl ze dat niet zijn. Fraudeur ben je als je de boel aan het flessen bent, als je willens en wetens verkeerde gegevens verstrekt omdat je jezelf wil verrijken. Mijn

ervaring was dat heel veel mensen worstelden met een ingewikkelde overheid. Mijn angst was dat die groep juist geraakt zou worden, en niet de echte fraudeurs.

De heer **Slootweg**:

Als ik het even mag proberen samen te vatten, mevrouw Karabulut, dan zijn de punten die met name tijdens deze wetsbehandeling aan de orde kwamen: de beslagvrije voet, waar mensen van zouden moeten kunnen leven, de hoogte van de boetes en de rechtszekerheid. Daarbij speelden ook een aantal voorbeelden die nog voor invoering van de wet al speelden, een rol in de wetsbehandeling. Klopt dat?

Mevrouw **Karabulut**:

Ja.

De heer **Slootweg**:

Wat was de reactie van de heer Kamp op deze punten?

Mevrouw **Karabulut**:

Sorry, nog één laatste punt. U begint over meneer Kamp en dan schieten mij weer allerlei dingen te binnen. Wat voor ons, voor mij ook, heel relevant was gedurende die wetsbehandeling, waren natuurlijk de feiten, dus de proportionaliteit en daarmee samenhangend de effectiviteit. Wanneer ik de feiten noemde en om een reactie vroeg van de minister, constateerde de minister dat de geconstateerde fraude weliswaar 1% was, maar dat hij vermoedde en dat zijn ervaring was dat er nog veel meer op te halen viel. Daar kreeg ik dus niet echt een serieus inhoudelijk antwoord op, behalve dan een heel politiek antwoord – het is en blijft politiek.

Over de effectiviteit, namelijk waaruit blijkt nu dat deze maatregelen, zoals opgesomd in het wetsvoorstel, zullen leiden tot een hogere pakkans en het aanpakken van de echte fraudeurs, was ook weinig bewijs te vinden. Vervolgens bleven over de maatregelen zelf. Daarvan was de stellige overtuiging van de minister dat slechts een hardere aanpak zou leiden tot het bestrijden van de fraude en daarmee natuurlijk tot het behalen van die bezuinigingsopgave die de heren zich gesteld hadden.

Ik voelde mij niet echt serieus genomen, om heel eerlijk te zijn. Op het moment dat je het op een andere manier probeert, namelijk door voorbeelden van mensen, schrijnende gevallen of casuïstiek die je probeert te toetsen in zo'n wetsbehandeling, is daar eigenlijk geen ruimte voor, en dat

heb ik altijd heel gek gevonden. Het is eigenlijk not done – en volgens mij nog steeds niet, maar correct me if I'm wrong – om met individuele voorbeelden te komen. Ik heb dat ook in menig commissiedebat zo ervaren. Dat is een soort rode lijn.

Dan denk ik: ja, oké, de feiten, dat moet ik maar aannemen, dat er meer is. Ik bedoel: ik wil daar best in meegaan, dat geloven of onderzoeken of dat klopt. Dat was ook een van mijn voorstellen en mijn ideeën: laten we dan kijken hoe effectief het huidige fraudebeleid is, want er is al heel veel aangescherpt. Er wordt ook heel veel energie en geld in gestoken. Helpt dat? Laten we kijken waar dat bedrag van 500 miljoen dat nog ingevorderd had kunnen worden, in zit. Misschien is het zo dat je niet van een kale kip kunt plukken. Laten we dan kijken wat wel de echte fraudecijfers zijn. Maar dat was allemaal onbespreekbaar. En dan doe je een laatste poging, namelijk met voorbeelden, en dan wordt dat in z'n algemeenheid afgedaan. Dat was best wel heel ingewikkeld, meneer Slootweg.

De heer **Slootweg**:

Ik probeer het toch nog even samen te vatten. Ik merk dat de frustraties nog terugkomen. In de discussie zelf speelden naast de zaken waarover ik het net had, namelijk de beslagvrije voet, de hoogte van de boete en de rechtszekerheid, ook de effectiviteit van het fraudebeleid een grote rol. De reactie van de minister daarop was de volgende. Volgens hem was toch strenger straffer een methode om het beleid effectiever te maken. Heb ik het dan zo goed samengevat?

Mevrouw **Karabulut**:

Ja.

De heer **Slootweg**:

Oké. Dan wil ik nu eigenlijk met u naar de Tweede en Eerste Kamer, die voor de fraudewet stemmen. U heeft tijdens de behandeling van de fraudewet één motie, over het onderzoek naar bijstandsfraude, en twee amendementen, over het introduceren van een staffel en het respecteren van de beslagvrije voet, ingediend om de wet aan te passen. Alle drie, dus de motie en de amendementen, zijn verworpen. Kunt u nog kort even de inhoud van die motie en amendementen weergeven?

Mevrouw **Karabulut**:

Als u mij de titel van die motie geeft, kan ik dat ongetwijfeld. Volgens mij was dat onderzoek naar ...

De heer **Slootweg**:

Het was: onderzoek verrichten naar de bijstandsfraude, waarbij inzicht gekregen moest worden in de gemeentelijke handhavingspraktijk. Dat was één motie.

Mevrouw **Karabulut**:

Juist.

De heer **Slootweg**:

Bij de amendementen ging het om het introduceren van een staffel en het te allen tijde respecteren van de beslagvrije voet.

Mevrouw **Karabulut**:

Ja. Die eerste noemde ik zojuist al even. Ik vind het heel ingewikkeld om een wet aan te nemen die hele verstrekkende gevolgen heeft en die aan alle kanten rammelt, zonder dat we de feiten waarop de bewindspersonen zich baseren en de argumenten die ze gebruiken om dit wetsvoorstel in te dienen, kennen. Dat is de motie. Die heeft het volgens mij niet gehaald.

De beslagvrije voet is het absolute bestaansminimum in ons land. Naast dat ik dat een principiële punt vond en vind, heeft het ook te maken met dat gemeenten en eigenlijk iedereen, alle betrokken uitvoeringsinstanties en belangengroepen, zich grote zorgen maakten over dat wanneer je dat doet, de maatschappelijke gevolgen nog veel ernstiger zullen zijn, namelijk dat mensen nog meer schulden opbouwen, en dat dakloosheid en dergelijke nog veel meer maatschappelijke schade zullen opleveren.

Het derde punt, de staffel, was een poging om de boetemaatregelen iets rechtvaardiger te maken, die niet in één klap zo te verhogen en die iets meer af te stemmen op de feitelijke situatie van de uitkeringsgerechtigde, zodat mensen mogelijk ook minder grote problemen zouden ervaren. Maar dat amendement heeft het ook niet gehaald.

De heer **Slootweg**:

Klopt het dat het op zichzelf geen amendement was dat toezag op het verlagen van de hoogte van de boete met die staffel?

Mevrouw **Karabulut**:

Een staffel betekent dat je dan tien ... Ik weet niet meer wat ik exact had voorgesteld, maar ik weet dat er voor het bedrijvengedeelte – het ging namelijk ook om het opsporen van fraude bij bedrijven – wel een soort

logische opbouw was. Ik meen dat ik zoiets in gedachten had als: eerst 10%, dan 25% en dan afhankelijk van de mate van verwijtbaarheid.

De heer **Slootweg**:

Ik merk dat we heel gemakkelijk spreken over de beslagvrije voet, maar misschien is het ook wel even handig om uit te leggen wat een beslagvrije voet precies is.

Mevrouw **Karabulut**:

Ja, voor zover ik dat nog kan, want ik ben al heel wat jaren uit de materie. Maar heel simpel gesteld is dat het absolute bestaansminimum dat gegarandeerd moet worden, ook bij incasso en dergelijke. Dat moet echt gereserveerd worden om te kunnen leven, overleven.

De heer **Slootweg**:

Dus zelfs als schulden worden opgehaald, mag je daar niet aankomen.

Mevrouw **Karabulut**:

Dan mag je daar niet aankomen. In die jaren probeerde men, of sommigen, daar voortdurend aan te tornen met de aanpak van de schuldenproblematiek en de Wet gemeentelijke schuldhelpverlening. Heel veel partijen en organisaties waren het erover eens dat je je daarmee nog veel grotere problemen op de hals haalde, naast dat we ook iets van een Grondwet en grondrechten hebben natuurlijk in dit land.

De heer **Slootweg**:

Had u van tevoren overleg met collega's van andere partijen over de moties en amendementen?

Mevrouw **Karabulut**:

Ja. In de Kamer kom je elkaar natuurlijk tegen in de debatten en de commissiezalen, en dan heb je wel overleg, niet in de laatste plaats omdat ik heel graag had gewild dat mijn voorstellen, onze voorstellen, ook overgenomen zouden worden. Maar je ziet vaak een verschil tussen coalitie en oppositie. Even heel platgeslagen: de coalitie houdt zich dan doorgaans aan de kaders die toch vanuit de regering opgelegd worden. In dit geval was het ook overduidelijk dat diegenen die zich hadden gecommitteerd aan het Kunduzakkoord, het lenteakkoord, in die zin samen optrokken.

De heer **Slootweg**:

Dat was iets breder dan alleen coalitie en oppositie.

Mevrouw **Karabulut**:

Ja.

De heer **Slootweg**:

Er was volgens mij ook een motie van mevrouw Sterk in die tijd, die ook toezag op die beslagvrije voet. Heeft u daar nog contact over gehad? Leken die moties op elkaar of weken die heel erg van elkaar af?

Mevrouw **Karabulut**:

Volgens mij bracht zij de mogelijkheid in. Dat was dus de mogelijkheid voor gemeenten om de beslagvrije voet te beschermen.

De heer **Slootweg**:

Had u ook van tevoren overleg met bewindspersonen over de moties en amendementen?

Mevrouw **Karabulut**:

Niet anders dan in de debatten.

De heer **Slootweg**:

Onderdelen van dit wetsvoorstel worden verder uitgewerkt in een algemene maatregel van bestuur, zoals de hoogte van boetes en de verwijtbaarheid. De Kamer had tijdens de wetsbehandeling geen beschikking over de definitieve algemene maatregel van bestuur van de fraudewet. Was het gebruikelijk dat die niet bij de behandeling zat?

Mevrouw **Karabulut**:

Nou, of dat gebruikelijk was? Soms gebeurde dat wel. Ik kan me uit de bijna vijftien jaar dat ik Kamerlid was wel herinneren dat dit weleens voorkwam. Daar is ook over gesproken in het Kamerdebat. Maar de motivatie daarvoor was – uiteindelijk gebeurde dat ook zo – dat die nog uitgewerkt moest worden. Daar zat druk op, omdat die wet per 1 januari 2013 ingevoerd moest worden. De gedachte was dus: we gaan hiermee door, op hoofdlijnen gaan we dit en dit regelen, dat staat in de wet en die AMvB, met die regels, komt dan later. En zo geschiedde.

De heer **Slootweg**:

Een van uw kritiekpunten zag op de verwijtbaarheid binnen de fraudewet. Daar heeft u ook al eerder aan gerefereerd in dit verhoor. U vroeg de minister naar het verschil tussen verwijtbare en niet-verwijtbare fraude. Wat was de reactie van de minister hierop?

Mevrouw **Karabulut**:

Ik kan het nazoeken, maar volgens mij kwam het erop neer dat de minister een onderscheid maakte, en meende dat wanneer mensen fouten hadden gemaakt en dus fraude hadden gepleegd die niet verwijtbaar is, daar conform de Awb rekening mee gehouden zou kunnen worden. Voor de minister was dat dus volstrekt helder, maar voor mij niet. Tegelijkertijd stond er in diezelfde wet namelijk heel duidelijk dat er een boete opgelegd moest worden en dat het aan mensen zelf was om aan te tonen dat hun niets te verwijten viel. Daarin zat in de praktijk natuurlijk het probleem. Daarom was ik ook niet gerustgesteld door het antwoord.

De heer **Slootweg**:

Hoe zou de algemene maatregel van bestuur bijdragen aan een duidelijk onderscheid tussen verwijtbare en niet-verwijtbare fraude? Wist u dat?

Mevrouw **Karabulut**:

Ik meen dat daarin een aantal artikelen opgenomen zouden worden met voorwaarden voor wanneer het niet-verwijtbaar zou zijn, namelijk als mensen in geestesnood verkeerden en nog een aantal onderdelen.

De heer **Slootweg**:

Wat betekende het voor de wetsbehandeling dat die algemene maatregel van bestuur er nog niet was?

Mevrouw **Karabulut**:

Nou ja, dat die hele belangrijke aspecten natuurlijk niet direct meegenomen kunnen worden in de wetsbehandeling. Dus the devil is in ...

De heer **Slootweg**:

Dus u noch uw collega's hadden eigenlijk inzicht in hoe dat precies zou worden uitgewerkt?

Mevrouw **Karabulut**:

Sorry? We hadden géén ... Nee.

De heer **Slootweg**:

Nee. Ik vroeg: u en uw collega's hadden geen inzicht in hoe dat verwijtbaar of niet-verwijtbaar zijn zou worden uitgewerkt?

Mevrouw **Karabulut**:

Nou ja, in zoverre dat daar natuurlijk in de wet – dat was al heel discutabel –

al wel het een en ander over gezegd werd. Dat zijn ook de kaders. Ik bedoel: veel mooier zou het niet worden. Alleen is de uitwerking daarvan natuurlijk heel relevant en ook in die uitwerking is het heel erg belangrijk om daar scherp op te zijn.

De heer **Slootweg**:

Uw collega Koşer Kaya diende samen met de Kamerleden Klaver en Ortega-Martijn op 4 juli 2012 een motie in om de algemene maatregel van bestuur tijdig aan de Tweede Kamer te sturen. Deze motie wordt aangenomen. Wat is er uiteindelijk in de algemene maatregel van bestuur opgenomen over verwijtbaarheid?

Mevrouw **Karabulut**:

Dat weet ik allemaal niet meer zo uit mijn hoofd, maar dat waren in ieder geval die voorwaarden waaronder het niet-verwijtbaar zou zijn, en volgens mij ook wanneer het opleggen van de boetes wel zou moeten geschieden, namelijk wanneer mensen de inlichtingenplicht schenden, en nog een aantal zaken, maar ik heb dat niet allemaal meer zo scherp en paraat.

De heer **Slootweg**:

Op 5 juli 2012 stemt de Tweede Kamer met een meerderheid van 69% in met de fraudewet. De fracties van de SP, Partij van de Arbeid en de Partij voor de Dieren stemden tegen. Vervolgens stemt op 2 oktober 2012 ook de Eerste Kamer in met de fraudewet. Dit keer stemden de fracties van de SP, Partij van de Arbeid en de Partij voor de Dieren, GroenLinks, 50PLUS en de Onafhankelijke Senaatsfractie tegen. In hoeverre is de uitslag van de Tweede Kamerverkiezing in september naar uw idee van invloed geweest op het stemgedrag in de Eerste Kamer?

Mevrouw **Karabulut**:

Ja, dat durf ik zo niet te zeggen. Ongetwijfeld kan dat meegespeeld hebben, maar de Eerste Kamer heeft natuurlijk een andere positie. Die voelde zich blijkbaar niet gebonden aan dat akkoord. Verkiezingen speelden bij de behandeling van dit wetsvoorstel hoe dan ook een belangrijke rol, ook in de Tweede Kamer, en ongetwijfeld zal dat ook in de Eerste Kamer hebben meegespeeld.

De heer **Slootweg**:

Heeft u nog contact gehad met de Eerste Kamerfractie om zaken af te stemmen rond de behandeling van deze wet?

Mevrouw **Karabulut**:

Wij wisselden gegevens uit, maar ik kan me niet iets wezenlijks voorstellen.

De heer **Slootweg**:

Dan wil ik u danken en geef ik het woord terug aan de heer Van Raan, die verdergaat met het verhoor.

De heer **Van Raan**:

In het eerste algemeen overleg over Handhaving, nadat de fraudewet is aangenomen, op 28 november 2012, vlak na het aantreden van het nieuwe kabinet Rutte-II, bestaande uit VVD en PvdA, vraagt u de minister of hij ruimte ziet voor een menselijke toepassing van de regels. Wat bedoelde u met een "menselijke toepassing"?

Mevrouw **Karabulut**:

Dat gekeken wordt naar wat er aan de hand is en niet met de preassumptie dat wanneer je iets fout doet, dat fraude zou zijn, gecombineerd met een harde boete, dus dat je kijkt naar de omstandigheden waarin mensen verkeren. Dat had ermee te maken dat er allerlei voorbeelden van schrijnende gevallen naar boven kwamen, van mensen die bijvoorbeeld vanwege verandering van werk iets hadden vergeten door te geven, of vanwege ziekte van een partner niet op het juiste moment gegevens hadden verstrekt en waren beboet, ook al direct met een hoge boete. Ook al hadden ze misschien rekening gehouden met de verwijtbaarheid en was de hoogte van het boetebedrag aangepast, dan was dat nog steeds heel erg hoog en hield het geen rekening met de specifieke omstandigheden waarin die mensen verkeerden.

De heer **Van Raan**:

Dus aan de ene kant kreeg u signalen, wat u net beschrijft, maar aan de andere kant was die wet er, met dat boetebesluit, waarin dat allemaal geregeld zou zijn als er geen verwijtbaarheid was. Waar zat nou de kern van die zorgen? Dat die wet niet werkte of ...

Mevrouw **Karabulut**:

Nou, die wet werkte dus wel, in die zin dat de bedoeling van de wet was dat fraude harder aangepakt zou worden, en dat gebeurde dus in de praktijk ook. De zorg op het punt van onhelderheid over de definitie van fraude, verwijtbaarheid, niet-verwijtbaarheid, en of daar voldoende ruimte was voor de uitvoering, werd langzaam maar zeker bewaarheid, namelijk dat de praktijk heel hard kon zijn.

De heer **Van Raan**:

De Kamer ontvangt op 19 oktober 2012, dus een maand voor dit algemeen overleg waar u die vraag stelde naar de menselijke toepassing, de definitieve tekst van het eerder in dit verhoor besproken boetebesluit, die algemene maatregel van bestuur. Het heet: Besluit aanscherping handhaving en sanctiebeleid SZW-wetgeving. Gaf dit volgens u voldoende ruimte aan de uitvoering voor de menselijke toepassing van regels, zoals u dat net zei of zoals u de minister vroeg?

Mevrouw **Karabulut**:

Ik kan me die details niet heel goed meer herinneren, maar het antwoord daarop is nee, omdat die voorbeelden zich aandienen en de praktijk steeds zichtbaarder werd. Dus ik denk niet – en dat is natuurlijk later ook gebleken met onderzoeken van de Ombudsman en uitspraken van de rechter – dat dat boetebesluit afdoende was.

De heer **Van Raan**:

Als we nog even inzoomen op dat boetebesluit, was het duidelijk wat het verschil tussen verwijtbaar en niet-verwijtbaar handelen was? Was uw fractie er tevreden mee hoe dat in het boetebesluit stond?

Mevrouw **Karabulut**:

Nee, dat denk ik niet, nee.

De heer **Van Raan**:

De fraudewet werd op 1 januari 2013 ingevoerd. Al snel na de invoering, u zei het al, komen er signalen over de gevolgen van de fraudewet. Op 27 mei 2014 vindt op uw initiatief een dertigledendebat plaats over de gemeenten die de noodklok luiden over de negatieve gevolgen van de fraudewet. Waarom vond u het belangrijk om dat dertigledendebat aan te vragen? Misschien kunt u ook even toelichten wat een dertigledendebat is.

Mevrouw **Karabulut**:

Een dertigledendebat is een mogelijkheid voor fracties, voor Kamerleden, om wanneer je in totaal 29 anderen hebt, een debat te voeren over een onderwerp en dat snel te agenderen. Dat is een dertigledendebat.

De heer **Van Raan**:

En waarom niet een gewoon debat, zoals we dat allemaal kennen?

Mevrouw **Karabulut**:

Omdat dat heel lang kan duren en omdat ik dit heel alarmerend vond. Uiteindelijk gaat het erom dat die gemeenten de noodklok luidden en meldden dat ze niet met de wet uit de voeten konden. Maar het gevolg was natuurlijk wel dat er zich steeds meer schrijnende gevallen aandienden van mensen wiens rechtszekerheid en bestaanszekerheid werden aangetast. En dan moet u zich voorstellen dat dat mensen zijn die het niet heel breed hebben, die soms al kampen met schulden, en vervolgens met nog grotere problemen worden opgezadeld. Ja, dat moet je aanpakken.

De heer **Van Raan**:

Duidelijk. Tijdens dit dertigledendebat, met de minister van Sociale Zaken ... Wie was dat op dat moment?

Mevrouw **Karabulut**:

Asscher.

De heer **Van Raan**:

Dat was Asscher en niet meer Kamp.

Mevrouw **Karabulut**:

Nee.

De heer **Van Raan**:

Welke informatie ontving u tijdens dit dertigledendebat met minister Asscher?

Mevrouw **Karabulut**:

O, dat weet ik allemaal niet meer, zo uit mijn hoofd. Misschien kunt u mij helpen?

De heer **Van Raan**:

Welke signalen, brieven, e-mails, telefoontjes kreeg u uit het land over de uitvoering van deze wet? Daar had u al wat over gezegd.

Mevrouw **Karabulut**:

Dat die dus heel onrechtvaardig uitpakte en dat gemeenten zich genoodzaakt zagen om heel hoge boetes op te leggen en dat dat verstrekkende gevolgen had, voor zover ik mij kan herinneren.

De heer **Van Raan**:

Bij het dertigledendebat worden nog twee moties ingediend. Een door u, medeondertekend door de Kamerleden Heerma van het CDA en Van Weyenberg van D66, waarin u het verzoek doet om de wet te wijzigen, zodat deze recht doet aan de bezwaren van werkzoekenden, de Nationale ombudsman en de uitvoeringsinstanties. De tweede motie wordt ingediend door de leden Heerma en Van Weyenberg en verzoekt de regering om voor 1 oktober 2014 met voorstellen te komen voor een concrete uitwerking van onder meer de criteria voor de mate van verwijtbaarheid. Op 3 juni 2014 wordt er over de moties gestemd. Uw motie wordt niet aangenomen en die van de leden Heerma en Van Weyenberg wel. Waarom denkt u dat uw motie geen meerderheid kreeg en die andere wel?

Mevrouw **Karabulut**:

Omdat die meer ruimte bood om stapsgewijs dingen te veranderen. De minister wilde toen de wet gewoon niet aanpassen, althans, dat was mijn indruk, en zo veel als mogelijk intact houden. En daarbij had je natuurlijk ook nog een aantal partijen die met elkaar in een coalitie zaten, die het daarover eens waren.

De heer **Van Raan**:

Dus uw motie wou echt al een verandering inzetten, als ik het goed begrijp.

Mevrouw **Karabulut**:

Ja.

De heer **Van Raan**:

En de tweede motie wou meer een verduidelijking van het begrip "niet-verwijtbaar".

Mevrouw **Karabulut**:

Ja, want ik had natuurlijk al signalen en voorbeelden van gemeenten, uitvoeringsinstanties, mensen, waaruit bleek dat het onrechtvaardig uitpakte. Dat ging door. De alarmklok werd geluid. Waarom zouden we dan nog langer wachten, wetende dat dat tot gevolg heeft dat er nog meer slachtoffers zullen vallen, want zo kunnen we dat wel noemen?

De heer **Van Raan**:

Ik geef het woord weer aan mijn collega.

De heer **Slootweg**:

Op 24 november 2014 oordeelt de Centrale Raad van Beroep dat onderdelen van de fraudewet in strijd zijn met het recht. Met deze uitspraak wordt de uitvoeringspraktijk per direct gewijzigd. Hoe kwam u van deze uitspraak op de hoogte?

Mevrouw **Karabulut**:

Via het nieuws.

De heer **Slootweg**:

Via de media.

Mevrouw **Karabulut**:

Via de media, via de rechtbankuitspraak zelf. Dat belandde in mijn mailbox of telefoon.

De heer **Slootweg**:

Was de uitspraak voor u een verrassing?

Mevrouw **Karabulut**:

Nee.

De heer **Slootweg**:

En wat waren de gevolgen van deze uitspraak voor de uitvoering van de fraudewet?

Mevrouw **Karabulut**:

Dat die dus meer rekening moest houden met de feitelijke situatie van mensen. Dat betekende volgens mij dat je moet kijken in welke mate mensen bewust fraude hebben gepleegd of niet en dat je de hoogte van de boete daarop moest afstemmen, dus niet de grote klap, de maximale boete, maar je moest echt veel meer gaan staffelen. Afhankelijk van de mate van verwijtbaarheid, die je dan ook nog moest onderbouwen, moest je daar een passende boete bij besluiten.

De heer **Slootweg**:

Oké. Eind 2014 komen ook de Nationale ombudsman en de Inspectie SZW met kritische rapporten over de fraudewet. De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de heer Asscher, stuurt vervolgens op 16 december een brief naar de Kamer waarin hij aangeeft de wet- en regelgeving aan te gaan passen als gevolg van deze uitspraak, het rapport van de Nationale

ombudsman en het in november verschenen inspectierapport De boete belicht. De minister geeft daarin aan medio 2015 met een voorstel te komen. In een algemeen overleg over handhaving, gehouden op 17 december 2014, werden deze brief en de rapporten besproken. Was er volgens u binnen de commissie Sociale Zaken consensus over de noodzaak om de fraudewet aan te passen naar aanleiding van de rapporten van de Ombudsman en de inspectie?

Mevrouw **Karabulut**:

Een heel aantal partijen was dat inmiddels wel, want er waren al eerder verschillende moties ingediend. Maar er waren ook partijen die het daar niet mee eens waren, partijen ter rechterzijde.

De heer **Slootweg**:

Ja, dus consensus is een te groot woord?

Mevrouw **Karabulut**:

Ja, vind ik wel.

De heer **Slootweg**:

Heeft u contact gehad met andere Kamerleden over de aanpassing van de fraudewet?

Mevrouw **Karabulut**:

Ja, ongetwijfeld.

De heer **Slootweg**:

Weet u nog wat de uitkomst daarvan was?

Mevrouw **Karabulut**:

Wat ik in ieder geval heel graag had willen zien ... Want de rechterlijke uitspraak was heel erg duidelijk. Het werd ook duidelijk dat er mensen ten onrechte waren beboet en/of als fraudeur waren bestempeld met grote sociale gevolgen van dien, onder andere voor hun inkomen. Ik wilde die besluiten laten herzien, zodat mensen gecompenseerd konden worden. Op dat punt kreeg ik volgens mij geen meerderheid.

De heer **Slootweg**:

Daar kreeg u geen voet aan de grond. Had u op de weg om dat aan te passen contact met coalitiepartijen, woordvoerders van de coalitiepartijen?

Mevrouw **Karabulut**:

Ook volgens mij, ja.

De heer **Slootweg**:

Oké. Dan wil ik het met u hebben over de aanpassing van de fraudewet. Op 27 januari 2016 wordt het wetsvoorstel voor de aanpassing van de fraudewet ofwel de Wet Wijziging van de socialezekerheidswetten in verband met de regeling van de bestuurlijke boete, ingediend. Wat vond u destijds van het wetsvoorstel voor de aanpassing?

Mevrouw **Karabulut**:

Dat was een verbetering ten opzichte van wat er lag natuurlijk. Ik meende dat de boetes nog steeds te hoog waren en het uitgangspunt voor mij nog steeds te ver ging, maar het was absoluut een verbetering.

De heer **Slootweg**:

Deed het in die zin recht aan de kritische signalen die u had ontvangen?

Mevrouw **Karabulut**:

Ja, natuurlijk. Het was natuurlijk ook een reactie op het rapport van de Ombudsman en de rechterlijke uitspraken. Als de rechter in dit land een uitspraak doet, dan heb je daar uitvoering aan te geven. Maar wat ...

De heer **Slootweg**:

Naast het wetsvoorstel ... Excuus.

Mevrouw **Karabulut**:

Excuus. Maar het stukje dat in die tijd niet goed geregeld was, voor zover ik mij kan herinneren, betrof de mensen die onterecht een hoge of te hoge boete hadden gekregen. Ik vraag me nog steeds af wat daarmee is gebeurd.

De heer **Slootweg**:

Wat daarmee is gebeurd. Want die heeft u in die behandeling toen ook aangegeven?

Mevrouw **Karabulut**:

Ik weet niet meer of dat die behandeling was of een andere, want we hebben heel wat debatten gehad, maar ik meen dat ik een voorstel heb gedaan om die besluiten te herzien, mensen te compenseren en daar ook budget voor vrij te maken. Uiteindelijk moest het natuurlijk wel geld opleveren. En dat

geld komt ergens vandaan, in dit geval van mensen die het al niet breed hebben.

De heer **Slootweg**:

Naast het wetsvoorstel ontvangt de Kamer verschillende adviezen over het wetsvoorstel over die aanpassing, waaronder van de Raad van State, de VNG, Divosa en UWV. Weet u nog wat de belangrijkste aspecten van die adviezen waren?

Mevrouw **Karabulut**:

Nee, dat van die aanpassing weet ik zo niet uit mijn hoofd.

De heer **Slootweg**:

Op 17 mei 2016 vindt de wetsbehandeling van de gewijzigde fraudewet plaats. Weet u nog wat de grootste discussiepunten waren tijdens die wetsbehandeling?

Mevrouw **Karabulut**:

Nog steeds wel de hoogte van de boete ...

De heer **Slootweg**:

De hoogte van de boete, ja.

Mevrouw **Karabulut**:

... de grens strafrecht/bestuursrecht, de aangiftegrens wellicht – of misschien was dat een punt in eerdere debatten – en voor mij dus de herziening van de reeds genomen besluiten, het recht doen aan mensen eigenlijk.

De heer **Slootweg**:

Uit het debat blijkt dat u kritisch bleef over de hardheid van de fraudewet, ook na aanpassingen van het wetsvoorstel. Op 31 mei stemde de Tweede Kamer in met de aanpassing van de fraudewet. De SP stemde ook voor. U bleef dus kritiek hebben. De commissie zou dan toch graag willen weten waarom u ondanks die kritiek toch voor de wijziging van de wet stemde.

Mevrouw **Karabulut**:

Ik begrijp die vraag. Tegelijkertijd kijk je naar wat de wet oplevert. Ten opzichte van de bestaande situatie werd de wet iets minder hard. Dat is een verbetering. Om die reden hebben we ook voorgestemd.

De heer **Slootweg**:

Tijdens de behandeling van dit wetsvoorstel heeft u één motie over het herzien van boetebesluiten en drie wijzigingsvoorstellen, amendementen, ingediend. Dan gaat het om de toegang tot de schuldhulpverlening, de aangiftegrens en wederom het respecteren van de beslagvrije voet. Deze zijn allemaal, op het amendement over het respecteren van de beslagvrije voet na, verworpen. Wat was de aanleiding voor het indienen van deze motie en amendementen?

Mevrouw **Karabulut**:

Dat het wetsvoorstel op die punten naar mijn mening en oordeel niet ver genoeg ging. De aangiftegrens van €50.000 bleef onveranderd. Dat was discutabel. Reeds in de eerdere wetsbehandelingen was dat discutabel. Dat bleef onveranderd. Het herzien van de boetebesluiten is eigenlijk het belangrijkste wat had moeten gebeuren in mijn ogen, zeker na de duidelijke rechterlijke uitspraken, alle rapporten die er lagen en alle mensen die in nood verkeerden. Als je het vertrouwen van mensen en de samenleving op die manier hebt geschonden omdat je als wetgever eigenlijk te hard bent geweest, als je ook wordt gecorrigeerd door de rechter en als je al die onderzoeken van de Ombudsman hebt, dan moet je iets doen om dat te herstellen. Dat gebeurde niet.

De heer **Slootweg**:

Nee. Nee. Was het voor u, omdat het amendement over de beslagvrije voet het had gehaald, toch nog een overweging om het wetsvoorstel in dat licht te bekijken en de fractie daarom te adviseren om voor te stemmen?

Mevrouw **Karabulut**:

Zeker. Tuurlijk. Dat was onderdeel van die verbeteringen van de wet ten opzichte van wat er voorlag. Maar dat zou ook zo zijn als dat amendement niet was aangenomen, omdat het een verbetering was. We waren fundamenteel tegen die wet, maar op onderdelen werd hij verbeterd. Dat is de logica daarachter.

De heer **Slootweg**:

Ja, omdat het dan verbeteringen betreft ten opzichte van het bestaande. Een belangrijk aspect voor de commissie om te weten is ook hoe het denken in de Kamer over de fraudewet zich ontwikkelde. U schetste in eerste instantie het beeld dat men fraude tamelijk breed hard wilde aanpakken. Als je nu, zes jaar later, kijkt naar zo'n uitspraak van de Centrale Raad van Beroep, is er dan een ontwikkeling in de Kamer te zien?

Mevrouw **Karabulut**:

Uw vraag is mij niet helemaal helder; nu ten opzichte van zes jaar geleden?

De heer **Slootweg**:

Nee, in 2016. Merkte u dat er toen een andere geest hing?

Mevrouw **Karabulut**:

Nou, die oude geesten waarden nog wel rond, maar er was zeker een verschuiving. Dat bleek ook uit het feit dat er een aangepast wetsvoorstel lag. Iedereen kon, veel partijen konden niet heen om de rechterlijke uitspraken en de Nationale ombudsman. De politieke situatie was natuurlijk ook weer gewijzigd. Degenen die misschien verbonden of gebonden waren of zich gebonden voelden aan een akkoord, waren dat niet meer. Dus verschillende factoren speelden daarin mee, maar ik denk inderdaad dat de slinger toen zo ongeveer de andere kant op begon te gaan.

De heer **Slootweg**:

Op 31 mei 2016 stemt de Tweede Kamer in met de aanpassing van de fraudewet. De VVD, PVV, Groep-Bontes/Van Klaveren en het lid Van Vliet stemmen tegen. Op 12 juli 2016 heeft de Eerste Kamer het wetsvoorstel als hamerstuk afgedaan, met aantekening van de PVV, wat betekent dat deze is aangenomen. De wet werd per 1 januari 2017 van kracht. Heeft u zelf nog contact gehad met uw Eerste Kamerfractie om een en ander af te stemmen?

Mevrouw **Karabulut**:

Ik weet dat niet meer, nee.

De heer **Slootweg**:

Dat weet u niet meer, nee. Dan neemt de heer Van Raan het verhoor nu over.

De heer **Van Raan**:

Tot slot van dit gesprek wil ik het met u hebben over de rol van de rechtsbescherming en dienstverlening in het fraudebeleid, in het bijzonder over de fraudewet en de aanscherping daarvan. We raakten die koppeling van gegevens al even aan bij de fraudewet zelf. Daar was rechtsbescherming niet echt een onderwerp. Daar gaan we nu wat dieper op in. Hoe was volgens u de rechtsbescherming gewaarborgd in het fraudebeleid in de sociale zekerheid, in het bijzonder in de fraudewet en de aanscherping daarvan?

Mevrouw **Karabulut**:

Met de wetten die we vandaag bespreken?

De heer **Van Raan**:

Juist. Daar kwam dat element van die koppeling niet bij aan de orde, had u al gezegd, maar dan de andere elementen.

Mevrouw **Karabulut**:

Het was heel fragiel.

De heer **Van Raan**:

Wat verstaat u onder rechtsbescherming?

Mevrouw **Karabulut**:

Onder rechtsbescherming versta ik dat de grondrechten van mensen beschermd worden en dat je dat als wetgever ook waarborgt en toetst, en dat je daarmee rekening houdt in je wet- en regelgeving.

De heer **Van Raan**:

Ik wil u uiteraard geen woorden in de mond leggen, maar ik wil het wel goed begrijpen. Die grondrechten gelden dus bij het ontwerpen van de wet, maar die moeten ook rechtsbescherming geven bij de gevolgen.

Mevrouw **Karabulut**:

Zeker. Zeker.

De heer **Van Raan**:

Zijn er nog andere aspecten van rechtsbescherming, niet alleen vooraf maar ook achteraf?

Mevrouw **Karabulut**:

Het is natuurlijk heel erg belangrijk dat mensen zich ertegen kunnen verweren en hun recht kunnen halen wanneer ze onrecht wordt aangedaan, dus dat mensen de mogelijkheden en de middelen hebben om het te corrigeren wanneer er fouten worden gemaakt door de overheid, en dat je daar als overheid vervolgens vervolg aan geeft.

De heer **Van Raan**:

En kwam dat begrip "rechtsbescherming", zoals u dat net beschreef, overeen met die wet en die aanscherping van die wet, o sorry, de verandering van die wet?

Mevrouw **Karabulut**:

Nee, absoluut niet. Absoluut niet.

De heer **Van Raan**:

Waarom niet?

Mevrouw **Karabulut**:

Allereerst konden de aannames die in de wet besloten lagen, niet worden gestaafd op feiten. Dus je maakt een wet waarin je veronderstelt dat er bepaalde feiten zijn. Dat is één element. Twee ...

De heer **Van Raan**:

Sorry. Ik moet even ... Je maakt een wet waarin je veronderstelt ...

Mevrouw **Karabulut**:

Laat ik het even heel simpel zeggen: als je die 99% en 1% neemt, dan maak je een wet die van toepassing is op die 99%, terwijl je die 1% fraudeurs wil pakken – of misschien is dat 2%, 3%, 5%, 10%; in die orde van grootte.

De heer **Van Raan**:

En komt de rechtsbescherming dan al in gevaar in uw ogen?

Mevrouw **Karabulut**:

Vind ik wel. Vind ik wel, omdat burgers daarmee worden geconfronteerd als een wet met heel verstrekkende gevolgen, met boetes, van toepassing is op een hele groep die daar eigenlijk niets mee van doen heeft. Ik zeg niet dat dat per definitie het geval is, maar dat kan gevolgen hebben voor de rechtsbescherming.

De heer **Van Raan**:

Hoe was dat bij de aanpassing van de wet? Werd de rechtsbescherming toen beter?

Mevrouw **Karabulut**:

Ja. Er was natuurlijk een rechterlijke uitspraak, die daarin werd verwerkt. Het was beter maar nog niet ideaal.

De heer **Van Raan**:

Nog niet ideaal.

Mevrouw **Karabulut**:

Nog niet ideaal. Dat was één element.

De heer **Van Raan**:

Ja, zijn er meer?

Mevrouw **Karabulut**:

Het tweede element is dat via het bestuursrecht en door de vaagheid in de wet over wat fraude was ... Dat was het schenden van ... Dus er werd gesproken van fraude, maar dat was eigenlijk geen fraude. Het ging om het verwijtbaar schenden van de inlichtingenplicht en het ten onrechte ontvangen van uitkeringen, waar je geen recht op had. Dat was heel onduidelijk voor mensen, want als iemand daarvan beschuldigd werd of dat geconstateerd werd, was het aan die persoon zelf om te bewijzen dat hij dat niet bewust had gedaan. Dat bleek in de praktijk dus heel veel problemen op te leveren.

De heer **Van Raan**:

Even kijken of ik het goed begrijp. Gisteren werd gezegd dat dat begrip "fraude" een maatschappelijk begrip was.

Mevrouw **Karabulut**:

Ja, dat was het uitgangspunt voor deze wet. Vervolgens is dat niet helder gedefinieerd en wordt iets geregeld in het bestuursrecht waarbij het gaat om het schenden van de inlichtingenplicht en het al dan niet verwijtbaar handelen, en waarbij de mensen niet de rechtsbescherming hebben die ze bijvoorbeeld wel hebben in het strafrecht. Daar ben je onschuldig totdat het tegendeel wordt bewezen. In het bestuursrecht is dat de andere kant op. Dat in combinatie met de hoge boetes en de verstrekkende gevolgen zet de rechtsbescherming onder druk.

De heer **Van Raan**:

Soms zijn er vragen waar ...

Mevrouw **Karabulut**:

En dan heb je nog het derde element, namelijk: als dat gebeurt, wat kunnen mensen dan doen? En als ze dan iets doen en gelijk hebben, wie herstelt dat dan?

De heer **Van Raan**:

Eigenlijk vier elementen waardoor het niet voldoende was ...

Mevrouw **Karabulut**:

Vier elementen, ja.

De heer **Van Raan**:

... voor de burger.

Mevrouw **Karabulut**:

Voor de burger, ja, maar ook voor de overheid uiteindelijk. Zo wil je niet met je burgers omgaan, neem ik aan. Dat is nu een hele discussie.

De heer **Van Raan**:

Tot de herziening van eh ... Door die uitspraak kennelijk wel.

Mevrouw **Karabulut**:

Is dat gebeurd. Is dat gebeurd.

De heer **Van Raan**:

Dat was de bedoelde ...

Mevrouw **Karabulut**:

Ja.

De heer **Van Raan**:

Ja. We hadden het over rechtsbescherming. Nu komt het stukje dienstverlening. We hebben het al gehad over de rechtsbescherming voor burgers, maar was er voldoende oog voor dienstverlening?

Mevrouw **Karabulut**:

Er waren natuurlijk allerlei adviezen van de dienstverleners zelf, de uitvoeringsorganisaties, de gemeenten. Ik neem aan dat u dat bedoelt. Ja?

De heer **Van Raan**:

Nou ja, er wordt een wet ... en een aanpassing daarvan ... Is daarbij voldoende oog geweest voor de dienstverlening aan de burger?

Mevrouw **Karabulut**:

Ja. En die signaleren of die voorspellen allerlei problemen. Daar is niet altijd rekening mee gehouden. Maar er speelt ook een ander element. Dat zijn de vragen die vooraf gesteld hadden moeten worden, namelijk: hoe is de uitvoeringspraktijk op dit moment georganiseerd en welke verbeteringen zijn daar te maken? Er kwamen bijvoorbeeld ook signalen binnen dat men te

weinig handhavingscapaciteit had of dat het 'm lag in de onduidelijkheid en ingewikkeldheid van regels. Aan die elementen werd nauwelijks aandacht besteed.

De heer **Van Raan**:

Wat verstaat u onder dienstverlening?

Mevrouw **Karabulut**:

Eigenlijk de uitvoering van de gestelde regels richting de burger en de ondersteuning daarbij, dus dat je dat op een goede wijze kunt organiseren, implementeren, uitvoeren en afhandelen, dus eigenlijk de hele keten waarmee je te maken krijgt als je regel X, Y, Z behoort uit te voeren. In dit geval gaat het om de toets of een uitkering rechtmatig is verstrekt of niet, of inlichtingen juist zijn verstrekt of niet, om de opsporing, de handhaving; de hele schakel.

De heer **Van Raan**:

Het hele complex.

Mevrouw **Karabulut**:

Het hele pakket, ja.

De heer **Van Raan**:

Kwam de manier waarop u naar dienstverlening keek overeen met de wijze waarop de overheid keek naar haar dienstverlening aan en rechtsbescherming van burgers?

Mevrouw **Karabulut**:

Weet je? Er waren in die tijd best veel gemeenten en wethouders die zagen dat de uitvoering in de knel kwam, die de menselijke maat hadden willen toepassen, die al de gedachte hadden dat het heel lastig is wanneer je wetten maakt die uitgaan van wantrouwen, en die ook echt probeerden om die op een goede wijze uit te voeren. Alleen, de wet was zoals hij was.

De heer **Van Raan**:

Ik hoor u zeggen: een overheid die wetten maakt die uitgaan van het wantrouwen tegenover de burger.

Mevrouw **Karabulut**:

Ja.

De heer **Van Raan**:

Kunt u dat onderbouwen of duiden en hoe verklaart u dat beeld dan? Maar eerst even duiden, graag.

Mevrouw **Karabulut**:

Het debat in die tijd, in die periode ... U moet zich voorstellen dat er, toen ik in 2006 als Kamerlid begon, huisbezoeken waren. Dat was de tijd van de huisbezoeken aan uitkeringsgerechtigden. Dat ging soms zover als tandenborstels tellen en dergelijke. Dat was niet altijd op een fijne manier. Daar is volgens mij ook een wet voor gekomen. Vervolgens kwam het accent in de hele discussie steeds meer te liggen op de problematische kanten, ook omdat er feitelijk fraude geconstateerd was en iedereen het erover eens was en is dat je echte fraude moet opsporen. En dat verschoof naar het problematiseren van hele groepen. Dat uitte zich in wetsvoorstellen, maar dat uitte zich ook in taal en toon in de debatten, want "Henk en Ingrid moesten betalen voor de uitkeringen van migranten en/of kinderen van migranten". Daar kwam het wel op neer. Dat gevecht manifesteerde zich natuurlijk ook in het publieke debat. In die context ...

De heer **Van Raan**:

Maar even heel precies. U zegt "Henk en Ingrid". U verwijst daarbij naar die beroemde uitspraak van ... Wie waren Henk en Ingrid?

Mevrouw **Karabulut**:

Nou ja, in de debatten – laat ik het even beperken tot het wetsvoorstel waar we het hier over hebben ...

De heer **Van Raan**:

Graag.

Mevrouw **Karabulut**:

In de debatten werd regelmatig bijvoorbeeld door de PVV aangehaald dat vooral de allochtonen of niet-westerse migranten – de exacte bewoordingen kunt u zelf wel opzoeken – hoofdzakelijk gebruik/misbruik maakten van de uitkeringen en dat Henk en Ingrid daarvoor moesten betalen. Dat was een rechtvaardiging voor de harde aanpak. Bij sommige partijen leefde het gevoel dat er enorme fraude was, enorm misbruik, zonder dat feitelijk te kunnen onderbouwen. In navolging daarvan werd een hele harde wet opgesteld. Dat bedoel ik met de presumptie, het gevoel – dan pak ik weer die 1%-99% erbij, of 10%-90% – dat je uitgaat van een hele kleine groep die ergens misbruik van maakt en dat vertrouwen schendt, terwijl je de

grote groep negeert die zich eigenlijk keurig netjes gedraagt en op zoek is naar een baan of weet ik veel wat. Daarbij wordt die groep door het vormgeven van je wet- en regelgeving ook steeds gestigmatiseerd en misschien zelfs wel gecriminaliseerd.

In die context zaten wij, de context van huisbezoeken, Marokkanendebatten en etnische registratie van Antillianen. Dat was een beetje de sfeer in die periode in combinatie met – dat mogen we nooit vergeten – de grote financiële crisis die gaande was en de bezuinigingsoperatie. En we kwamen vanuit een tijd, 2001, met de war on terror, aanslagen, 9/11, waar die culturele polarisatie eigenlijk al broedde. Het pijnlijke is dat er in the end wetten en regels worden gemaakt die voor iedereen gelden, fraudeurs en niet-fraudeurs, maar waarvan hele grote groepen de dupe worden. Daar zat volgens mij het wantrouwen richting mensen onder.

De heer **Van Raan**:

Dat heeft u duidelijk uitgelegd. Ik heb nog een laatste vraag daarover. Als het beeld zo is zoals u het net beschrijft ... Er waren ook in de Kamer verschillende debatten. U heeft ook gezegd dat er best een consensus was over het meer aanpakken of het meer voorkomen van fraude. De ene partij definieerde dat als strenger. De andere zei: het moet harder. In dat klimaat, dat u beschrijft, zou je juist verwachten dat rechtsbescherming ook de boventoon gaat voeren.

Mevrouw **Karabulut**:

Dat begrijp ik niet.

De heer **Van Raan**:

Omdat, zoals u net beschrijft, deze wet en de aanpassing daarvan een wantrouwend mensbeeld onder zich hebben.

Mevrouw **Karabulut**:

Ja.

De heer **Van Raan**:

Dan zou je kunnen verwachten dat de rechtsbescherming juist een belangrijkere rol speelt om tegenwicht te bieden.

Mevrouw **Karabulut**:

Jaja. Zo.

De heer **Van Raan**:
Herkent u die logica?

Mevrouw **Karabulut**:
Nee, eigenlijk niet.

De heer **Van Raan**:
Oké. En wat heeft uzelf ge...

Mevrouw **Karabulut**:
Nee, juist vanuit de gedachte ... In die tijd werden deze wetten opgesteld en werd de Wet werk en bijstand aangepast. Er moest op al die terreinen bezuinigd worden. Uitkeringsgerechtigden moesten eigenlijk gedisciplineerd worden om aan het werk te gaan. Er kwam een verhuisplicht, een kleedplicht. Men had het erover dat mensen uit hun mond stonken en daardoor geen baan konden krijgen. Je had dit soort absurditeiten. In die tijdsgeest was er juist geen oog voor de rechtsbescherming, want mensen moesten worden aangepakt. Dat waren die in mijn ogen soms te harde wetten. Het mensbeeld dat daarachter schuilgaat, is dat straffen mensen helpt uit de armoede te komen, om maar iets te zeggen, of aan een baan helpt. Dus in die periode niet. In de periode daarna en nu is natuurlijk een hele andere discussie gaande.

De heer **Van Raan**:
En wat heeft u in die periode waar we het dan wel over hebben, waarin dat dan speelde, zelf als Kamerlid gedaan om de aandacht te vestigen op rechtsbescherming en dienstverlening?

Mevrouw **Karabulut**:
Permanent bij wetsvoorstellen verbeteringen voorstellen. Permanent aandacht vragen voor mensen en de gevolgen voor mensen. Op alle mogelijke manieren proberen daar aandacht voor te vragen. Maar feit was dat veel meer aandacht uitging naar de fraudeverhalen dan naar de verhalen van gedupeerden, om ze maar even zo te noemen.

De heer **Van Raan**:
Dat heeft u duidelijk gemaakt. Dank u wel. Ik geef het woord terug aan de voorzitter.

De **voorzitter**:
Dat betekent dat we bijna aan het einde zijn gekomen van dit verhoor. Ik

zou nog graag willen vragen hoe u nu eigenlijk terugkijkt op de behandeling van wetten en de instrumenten die de Tweede Kamer heeft.

Mevrouw **Karabulut**:

Daar heb ik heel veel over nagedacht, mevrouw Belhaj, ook die vijftien jaar dat ik in de Kamer zat. Als ik nu reflecteer en teruglees hoe dat allemaal is gegaan, dan denk ik dat het had kunnen helpen en dat het nog steeds zou kunnen helpen als je als Kamer bijvoorbeeld zelf veel meer onderzoeksmogelijkheden hebt, als je niet volledig afhankelijk bent van coalitiebelangen of taakstellingen of ministers die iets voelen en op basis daarvan wetten en regels maken, als je veel meer tegenwicht kunt bieden. Een aantal van u heeft het al verschillende malen gezegd: er zijn meerderheden geweest die deze wetten hebben geaccordeerd. Tegelijkertijd, als wij, bijvoorbeeld de oppositie of een aantal Kamerleden gezamenlijk, meer instrumenten hadden gehad, dan hadden we bijvoorbeeld de vragen die ik stelde – wat is de effectiviteit, waaruit blijkt de causaliteit dat harder straffen leidt tot een grotere pakkans? – kunnen inbrengen in zo'n debat. Als enkel Kamerlid heb je te maken met zo'n groot ministerie, met bewindspersonen en dichtgetimmerde akkoorden. Die instrumenten zouden dus wel versterkt kunnen worden, absoluut, bijvoorbeeld met een eigen onderzoeksmogelijkheid. Die heb je tot op zekere hoogte, maar je kunt niet op onderdelen onderzoeken afdwingen. Dat zou ik heel erg belangrijk vinden. Ik denk dat je ook zou kunnen nadenken over hoe je zoiets als het toetsen van de menselijke maat, zo je wil, of het toetsen aan grondrechten, kunt vormgeven zodat je dat standaard doet, want die rechten hebben we niet voor niks. We hebben ook niet voor niks een Grondwet.

Als ik dan terugkijk op die jaren en wat daarna kwam ... Ik bedoel: het was niet alleen de sociale zekerheid. Het ging ook over de rechten op het gebied van wonen. Op een heel aantal vlakken zijn aanscherpingen geweest waarvan ik vaker dacht: goh, hoe zit het met de rechtsbescherming van mensen; wat zullen hiervan de gevolgen zijn? En ik denk dat we als Tweede Kamer, omdat we een Grondwet hebben, daar ook een keer de consensus op kunnen toetsen en een instrument voor kunnen ontwikkelen.

De **voorzitter**:

We blikken nu natuurlijk terug. U beschrijft ook een soort context waarin politieke en maatschappelijke discussies plaatsvonden. Het is natuurlijk heel moeilijk voor jezelf om te weten in welke context je leeft, maar heeft u daar ook nog iets over te zeggen?

Mevrouw **Karabulut**:

Hoe bedoelt u dat?

De **voorzitter**:

U beschrijft de sfeer die er toen heerste. Als volksvertegenwoordiger kies je ervoor om dat ook te adresseren, onder invloed van de maatschappij of dingen die in de media verschijnen, los van de politieke verschillen in overtuigingen die je hebt. Denkt u ook met terugwerkende kracht: we hadden ons iets meer bewust moeten zijn van de context waarin we leefden? Dat is natuurlijk een heel ingewikkelde vraag, maar ...

Mevrouw **Karabulut**:

Ik begrijp, denk ik, misschien wat u bedoelt.

De **voorzitter**:

Ik hoop het.

Mevrouw **Karabulut**:

Als Kamerlid ben je vaak heel druk en moet je heel veel dingen tegelijk doen. Zeker als ik reflecteer op deze hele periode, durf ik absoluut te stellen dat de waan van de dag regeerde, al helemaal in die tijd, en dat iedereen, ook ik, zich daar in meer of mindere mate te veel door liet/laat leiden. Dat is dat hele spel tussen media en politiek, de hypes, incidentenpolitiek ... Ik hoop dat we dat achter ons kunnen laten. Ik hoop dat 150 volksvertegenwoordigers dingen gaan toetsen op de grondrechten. Ik hoop dat 150 volksvertegenwoordigers altijd de feiten willen weten en meewegen in hun oordeel over en beoordeling van wetsvoorstellen. En ik hoop dat we er met elkaar voor kunnen zorgen dat er niet meer vanuit de onderbuik kan worden geregeerd.

De **voorzitter**:

Helder. Ik dank u voor dit verhoor.

Sluiting 11.35 uur.
